مجلّهٔ جغرافیا و توسعهٔ ناحیه‌ای، سال پانزدهم، شمارهٔ ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹٦، شمارهٔ پیاپی ۲۹

DOI: 10.22067/geography.v15i2.68577

کنش جمعی در مدیریت گردشگری: بررسی اصول استروم در روستای گردشگری متین آباد

سمانه مسیبی (دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکدهٔ علوم جغرافیایی و برنامه‌ریزی، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران)

mosayebisamane@yahoo.com

حمید برقی (دانشیار دانشکدهٔ علوم جغرافیایی و برنامه‌ریزی، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران، نویسندهٔ مسئول)

h.barghi@geo.ui.ac.ir

داریوش رحیمی (دانشیار دانشکدهٔ علوم جغرافیایی و برنامه‌ریزی، گروه اقلیم‌شناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران)

d.rahimi@geo.ui.ac.ir

یوسف قنبری (دانشیار دانشکدهٔ علوم جغرافیایی و برنامه‌ریزی، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران)

y.ghanbari@geo.ui.ac.ir

صص ۲٦۷ ـ ۲٤۱

چکیده

اهداف: مدیریت گردشگری روستایی، وزنهٔ تعادلی در چهارچوب دست‌یابی به گردشگری پایدار روستایی است. در مدیریت گردشگری، کنش جمعی می‌تواند یکی از راه‌های رسیدن به توسعهٔ پایدار روستایی باشد. طی سال‌ها، الینور استروم به مطالعه و بررسی کنش‌های جمعی در جوامع مختلف پرداخته است و هشت اصل اساسی را در رابطه با مدیریت موفق منابع مشترک یکسان می‌داند. در این پژوهش، با الهام از مطالعات استروم، میزان اجرایی‌شدن اصول هشتگانهٔ وی در کمپ گردشگری متین‌آباد که به‌صورت کاملاً مردم‌نهاد تشکیل شده است و ازطریق کنش جمعی مدیریت می‌شود، بررسی شده است.

روش: بنیان روش تحقیق پراگماتیسم بوده و پژوهش در چهارچوب تحلیل نهادی انجام شده است. داده‌ها با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای و پیمایش میدانی و با

تاریخ دریافت: ۱۳۹٦/۰۸/۱٦ تاریخ تصویب: ۱۳۹٦/۱۰/۰۲

کمک مصاحبهٔ نیمه‌ساختاریافته با انجام ۵۰ مصاحبه با خانوارهای روستایی فعال در کمپ و مسئولان به‌دست آمد. برای تجزیه‌وتحلیل اطلاعات از روش آمیخته استفاده شد. بدین‌صورت‌که ابتدا با داده‌های آماری (آزمون نسبت) به بررسی و سنجش میزان موفقیت سیستم در کمپ گردشگری متین‌آباد پرداخته شد و سپس، برای بررسی مجموعهٔ متغیرهای بیرونی تأثیرگذار بر وضعیت کنش و همچنین، برای بررسی اصول استروم به‌عنوان ویژگی نهادی، از روش کیفی گراندد تئوری (استراس و کوربین) استفاده شد.

یافته‌ها/ نتایج: بر اساس یافته ها از نظر مدیریت، سیستم موفق عمل کرده است و اصول استروم در آن به‌خوبی اجرا شده‌اند و فقط رعایت‌نکردن اصل هشتم که بر بنگاه‌های ادغام‌شده تمرکز دارد، در منطقه مشهود است.

نتیجه‌گیری: نتایج این بررسی نشان داد که اکوکمپ گردشگری متین‌آباد نمونهٔ موفق و روبه‌رشد کنشی جمعی و نتیجهٔ اعتماد به افراد بومی در امر مدیریت و توسعهٔ روستایی است. احداث کمپ برای روستا مزایای زیادی داشته است؛ ازجمله بهبود مسیرهای ارتباطی و حمل‌ونقل به روستا، حفظ جمعیت روستا و جلوگیری از مهاجرت، ایجاد اشتغال برای مردان و زنان و...

کلیدواژه‌ها: کنش جمعی، اصول استروم، مدیریت مشارکتی، مدیریت گردشگری، متین‌آباد.

۱. مقدمه

تعاون و همکاری، همواره یکی از نیازهای اساسی جوامع بشری است و نقش مهمی در برنامه‌های توسعهٔ جوامع روستایی ایفا می‌کند. موفقیت‌های تعاونی‌های رسمی در اروپا و آمریکای شمالی در اوایل قرن بیستم، منجر به ایجاد تعاونی‌های تحت‌حمایت دولت از دههٔ ۱۹٦۰ به بعد در کشورهای درحال‌توسعه شد (تابین[1]، ۱۹۱۲، ص. ٤۵؛ منزندیک، دی گریگوریو و مک‌کارتی[2]، ۲۰۰٤)؛ اما به عقیدهٔ سبرایت، پارادایم‌های توسعه‌ای دههٔ ۱۹۷۰ برپایهٔ این فرضیه بودند که جوامع به‌طورکامل درگیر فعالیت‌های وسیع می‌شدند؛ بدون توجه

---

1. Tubin
2. Meinzen-Dick, Di Gregorio & Mc Carthy

به اینکه چه نوع فعالیت‌هایی در سطح جامعه بهتر مـدیریت می‌شـوند (سـبرایت[1]، ۱۹۹۷، ص. ۷٦). نارضایتی از عملکرد بسیاری از این برنامه‌ها موجب شد تـا بـرای ارائـهٔ خـدمات، تأکیـد بیشتر بر روی دولت یا بازار شود. بااین‌وجود، نمونه‌های بسیاری از شکست دولت و بازار نیـز به‌ویژه در تأمین نیازهای فقرا وجود داشت؛ درحالی‌کـه نمونـه‌های کـنش جمعـی در مقیـاس کوچک (ازطریق مؤسسات بومی یا برنامه‌های خارجی)، نشان‌دهندهٔ علاقهٔ تازه به مشـارکت در بسیاری از زمینه‌های توسعهٔ کشاورزی و روسـتایی در گـروه هـای محلـی بـود (منزنـدیک و همکاران، ۲۰۰٤ ، ص. ۲۰۵). پژوهش‌های متعدد درزمینهٔ مدیریت منابع مشترک نشان داده‌انـد که کنش جمعی، عامل مهمی برای تأسیس سیستم‌های زیسـت‌محیطی، اجتمـاعی و اقتصـادی انعطاف‌پذیر، پایدار و قوی و نیز، راه‌حل برگزیده‌ای در تمام عرصـه‌های سیاسـی- حکـومتی، اقتصاد زیست‌محیطی، مدیریت محیط‌زیست و سیسـتم‌های اجتمـاعی اسـت (اسـتروم[2]،۱۹۹۰؛ دابسون[3]، ۱۹۹۹؛ آدگر[4]، ۲۰۰۰؛ گاتلیب[5]، ۲۰۰۱؛ کارپنتر، واکر، آندریس و آبـل[6]، ۲۰۰۱؛ فالـک و همکـاران[7]، ۲۰۰۲؛ فراسـتر، مابـه و اسـلیمکر[8]، ۲۰۰۳؛ تـامکین و آدگـر[9]، ۲۰۰٤؛ آنـدریس، جانسن و استروم[10]، ۲۰۰٤؛ کامینگ و همکاران[11]، ۲۰۰۵؛ فیکسل[12]، ۲۰۰٦؛ کروناد و بـودین[13]، ۲۰۰٦؛ جانسن و آه[14]، ۲۰۰٦؛ گالوپین[15]، ۲۰۰٦؛ تالبایو، جانسن و ونهس[16]، ۲۰۰۷).

الینور استروم، ازجمله محققان به‌نام درزمینهٔ مطالعهٔ مدیریت منابع مشترک و کنش جمعـی در دنیا است. وی با درنظرگرفتن رویکرد نهادی، شیوهٔ خودسازمانی و کـنش جمعـی را بـرای مدیریت مشترک پیشنهاد می‌دهد. استروم برای تحلیل ترتیبات نهادی موجود در منابع مشترک،

---

1. Seabright
2. Ostrom
3. Dobson
4. Adger
5. Gottlieb
6. Carpenter, Walker, Anderies & Abel
7. Folke
8. Fraser, Mabee & Slaymaker
9. Tompkins & Adger
10. Anderies, Janssen & Ostrom
11. Cumming
12. Fiksel
13. Cronaand & Bodin
14. Janssen & Ahn
15. Gallopin
16. Toleubayev, Jansen & van Huis

چهارچوبی با عنوان چهارچوب تحلیل و توسعهٔ نهادی ایجاد می‌کند. در این چهارچوب، تمامی عوامل مؤثر بر کنش جمعی مشخص می‌شوند. استروم با مطالعهٔ سیستم‌های موفق، به مجموعهٔ قوانین مشترک میان این سیستم‌ها دست یافته و آن‌ها را در هشت اصل بیان کرده است. بررسی سیستم‌هایی که در ایران ازطریق کنش جمعی مدیریت می‌شوند، ما را درراستای ارائهٔ راهکارهای مفید برای بهبود مدیریت این سیستم براساس آنچه استروم بیان می‌کند، یاری می‌دهد. نمونهٔ موردمطالعه در این پژوهش؛ یعنی، اکوکمپ متین‌آباد نیز نمونهٔ بارز کنش جمعی و مدیریت مشارکتی اهالی روستای متین‌آباد است که به‌صورت خودجوش و با بهره‌گیری از موقعیت کویری و ظرفیت گردشگری منطقه احداث شده است. تا پیش از احداث این کمپ، روستای متین‌آباد روستایی بی‌نام‌ونشان، به‌عنوان آخرین روستای حاشیهٔ بیابان پشت ریگ بود که از خدمات و برنامه‌های توسعه‌ای دولت بهره‌ای نمی‌برد؛ اما، با همت مردم روستا در اقدامی جمعی و بهره‌گیری از ظرفیت گردشگری منطقه، اکنون این روستا یکی از نقاط پر بازدید کویری ایران محسوب می‌شود که با خلاقیت‌های مختلف ازجمله برداشت حضوری محصولات مختلف (گندم، انار و غیره)، برگزاری جشن‌های باستانی مانند مهرگان، سده، چهارشنبه‌سوری و یلدا، رصد ستارگان در شب و غیره توانسته است پذیرای گردشگران مشتاق درطول سال باشد. نکتهٔ مهم در رابطه با کمپ متین‌آباد این است که به شیوهٔ خودسازمانی و کنش جمعی مدیریت می‌شود؛ یعنی، از شروع احداث تا بهره‌برداری، اهالی روستا مشارکت مستقیم داشته‌اند و دولت نقشی درجریان ساخت تا بهره‌برداری آن نداشته است. افزون‌براین، شیوهٔ مدیریت اهالی روستا در رابطه با گردشگری از نظم و پایداری خاصی برخوردار است؛ به‌طوری‌که در سال ۲۰۱٤ ازسوی برنامهٔ توسعهٔ سازمان ملل، ازنظر بهترین عملکرد به‌عنوان یکی از ۱۸ سایت برتر جهان شناخته شد (وی[1]، ۲۰۱٤، ص. ۲۱). در این پژوهش با الهام از چهارچوب تحلیل و توسعهٔ نهادی الینور استروم و درنظرگرفتن اصول وی، سعی شده است تا اجرایی‌شدن این اصول در اکوکمپ متین‌آباد شناسایی و موردسنجش قرار گیرد. سؤال اساسی این است که آیا اصولی که استروم در پژوهش‌هایش دربارهٔ کنش جمعی و مشارکت گروهی به‌دست آورده است و پای‌بندی به این اصول لازمهٔ موفقیت در هر اقدام جمعی است، در اکوکمپ متین‌آباد نیز به‌طوردقیق اجرا شده است؟ به‌عبارت‌دیگر، آیا

1. Wei

معیارهای استروم در این سیستم نیز وجود دارد؟ در این پژوهش، میزان اجرایی‌شدن این اصول موردبررسی قرار گیرد.

۲. پیشینهٔ تحقیق

در چند دههٔ گذشته درمورد کنش جمعی که به‌طورمستقیم به مدیریت منابع طبیعی مرتبط است، پژوهش‌های زیادی انجام شده است (یوفوف[1]، ۱۹۸٦؛ استروم، ۱۹۹۸؛ بروملی[2]، ۱۹۹۲؛ تانگ[3]، ۱۹۹۲؛ باردهان[4]، ۱۹۹۳؛ بلاد و پلاتیو[5]، ۱۹۹٦؛ آگراوال[6]، ۲۰۰۱؛ یانگ و وو[7]، ۲۰۰۹؛ آرارال[8]، ۲۰۱٤؛ ارسی، د-نونی، کرسی و ویویانا[9]، ۲۰۱۷). به‌طورکلی، مطالعاتی که درزمینهٔ مدیریت اشتراکی و کنش جمعی انجام شده‌اند، در سه دستهٔ کلی قرار می‌گیرند:

۱- مطالعاتی که به بحث درمورد جنبه‌های نظری کنش جمعی، خودسازمانی منابع مشترک و شرایط موفقیت کنش جمعی می‌پردازند و بر مباحث نظری مانند نظریهٔ بازی‌ها تکیه دارند و البته برخی از آن‌ها مخالف خودسازمانی هستند؛ مانند مطالعات السون[10] (۱۹٦۵) و هاردین[11] (۱۹٦۸). برخی دیگر از پژوهش‌ها مطالعاتی به‌دنبال تحلیل منطق کنش جمعی و ارائهٔ مشارکت‌ها میان موارد موفق خودسازمانی هستند (مانند بلاد و پلاتیو، ۱۹۹٦؛ وید[12] ، ۱۹۸۸)؛

۲- مطالعات نهادی و تجربی انجام‌شده در رابطه با منابع مشترک که براساس الگوی استروم و با توجه به نظریه‌های وی انجام شده‌اند (مانند کیم[13]، ۲۰۰٤؛ باستاکوتی و شیواکوتی[14]، ۲۰۰۹؛ آرارال، ۲۰۰۹)؛

1. Uphof
2. Bromley
3. Tang
4. Bardhan
5. Baland & Platteau
6. Agrawal
7. Yang & Wu
8. Araral
9. Orsi, De Noni , Corsi & Viviana
10. Olson
11. Hardin
12. Wade
13. Kim
14. Bastakoti & Shivakoti

۳- مطالعات تجربی که به‌دنبال تعیین متغیرهای تأثیرگذار بر مدیریت مشارکتی هستند. در این مطالعات، شاخص‌بندی‌ها معمولاً توسط پژوهشگر انجام می‌شود و در این مطالعات، الگوی خاصی در ارتباط با نوع متغیرهای نهادی وجود ندارد (مانند زارعی دستگردی، ایروانی، فمی و مختاری، ۱۳۸۷؛ رجب‌پور، ۱۳۹۰؛ بهلول‌وند، صدر و هاشمی، ۱۳۹۳). پژوهش حاضر با تمرکز بر الگوی استروم و درنظرگرفتن نظریهٔ وی انجام شده است.

۳. روش‌شناسی تحقیق

این پژوهش براساس تحلیل نهادی انجام شد. تحلیل نهادی در سه سطح چهارچوب، نظریه و مدل انجام می‌شود. چهارچوب، مشخص‌کنندهٔ عوامل تأثیرگذار بر مسئله و نوع ارتباطات بین عوامل است. همچنین، مجموعه‌ای از متغیرهایی است که تحلیل همهٔ انواع ترتیبات نهادی موردنیاز را ارائه می‌دهند (استروم، ۲۰۰۹، ص. ٢٤٦)؛ بنابراین، با توجه به نوع پژوهش، از چهارچوب تحلیل و توسعهٔ نهادی[1] استفاده شد. این چارچوب با جداکردن بخش‌های مختلف، به پژوهشگر در درک بهتر تأثیر هر بخش و نحوهٔ تأثیرگذاری هر بخش کمک می‌کند و درنتیجه، پژوهشگر می‌تواند به‌طورمجزا هر بخش را مطالعه کند و اقدامات لازم برای بهبود هر بخش را تشخیص دهد (استروم، ۲۰۱۱، ص. ۱۳). هر چهارچوب با مجموعه‌ای از نظریه‌های خاصی هماهنگی دارد؛ براین‌اساس، چهارچوب تجزیه‌وتحلیل نهادی، با نظریهٔ بازی‌ها، نظریهٔ مبادلهٔ کالا، نظریهٔ انتخاب جمعی و نظریهٔ کالاهای عمومی و منابع مشترک سازگار است (استروم، ۲۰۱۱، ص. ۹). در این پژوهش، از نظریات استروم استفاده شده است و متغیرهای واردشده هماهنگ با متغیرهای موجود در پژوهش‌های وی هستند. همچنین، نظریهٔ مورداستفاده در این پژوهش در ارتباط با کنش جمعی و کالاهای مشترک است. بنیان روش تحقیق، مبتنی‌بر پراگماتیسم و روش تحقیق، آمیخته (ترکیب روش‌های کمی و کیفی) است. روش‌های آمیخته مفهومی را بیان می‌کنند که روش‌های کمی و کیفی به‌منزلهٔ رویکردهای مکمل یکدیگر هستند و محقق را به ابزارهایی مجهز می‌سازند که کار وی را تسهیل کنند و ابعاد گسترده‌ای از مسئله را مدنظر قرار دهند (چین‌لین و لوفتیس، ۲۰۰۵، ص. ۱). پژوهش حاضر ازلحاظ هدف، کاربردی و ماهیت آن توصیفی- تحلیلی است.

1. Institutional Analysis and Development (IAD)

بـرای جمـع‌آوری داده‌هـا از مطالعـات کتابخانـه‌ای و پیمـایش میـدانی (مصـاحبه، مشـاهده و پرسش‌نامه) استفاده شد. داده‌های میدانی به‌کمک مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته به‌دست آمد که با انجام ۵۰ مصاحبه به اشباع نظری رسید؛ بنابراین، ۵۰ نفر از سرپرستان خانوارهـای فعـال در کمپ و مسئولان کمپ متین‌آباد جامعهٔ آماری پژوهش را تشکیل دادند. بـرای انتخـاب جامعـهٔ آماری از روش‌های کیفی هدفمند (متواتر نظری و گلوله‌برفی) استفاده شد. همان‌طورکـه گفتـه شد، برای تجزیه‌وتحلیل اطلاعات از روش آمیخته اسـتفاده شـد. از بـین اسـتراتژی‌هـای روش آمیخته، استراتژی ترتیبی متناسب با پژوهش حاضر بود. روند ترتیبی که ابتدا با داده‌های آماری (آزمون نسبت یا دوجمله‌ای) به بررسی و سنجش میزان موفقیت سیستم، در کمپ گردشـگری روستای متین‌آباد پرداخته شد و سپس، بـرای بررسـی مجموعـه عوامـل مـؤثر بیرونـی شـامل خصوصیات فیزیکی و اجتماعی تأثیرگذار بر وضعیت کنش و همچنین، بـرای بررسـی اصـول استروم به‌عنوان ویژگی نهادی، از روش کیفی (نظریهٔ زمینه‌ای)[1] اسـتفاده شـد. نظریـهٔ زمینـه‌ای درطول تحقیق رشد می‌کند و از رهگذر تعامل مستمر بین گردآوری و تحلیل داده‌ها به‌صورت دستی و با روش کدگذاری در سه مرحلهٔ آزاد، محوری و گزینشی حاصل می‌شود (اسـتراس و کوربین، ۱۹۹٤، ص. ۲۷۳).

۳. ۱. عوامل مؤثر تحقیق

عوامل مؤثر مورداستفاده در این مطالعه به دو دستهٔ اصلی تقسیم می‌شوند:

۳. ۱. ۱. عوامل مؤثر مشخص‌کنندهٔ میزان موفقیت در سیستم

برای ارزیابی میزان موفقیت در مدیریت کمپ متین‌آباد دو متغیر بررسی شد:

– قوانین مورد استفاده در سیسـتم: قـوانین عملیـاتی، نحـوهٔ تعامـل و همکـاری افـراد در نگهداری از منبع را تعیین می‌کنند و تمایل بیشـتر افـراد بـه اطاعـت از قـوانین مشـخص‌کنندهٔ کارایی ایـن قـوانین اسـت (تانـگ، ۱۹۹۲، ص. ۱۸). افزون‌بـراین، هرچـه قـوانین در سیسـتم کارآمدتر باشند، سیستم موفق‌تر خواهد بود؛ درنتیجه، میزان اطاعت کاربران از قوانین شـاهدی بر کارایی سیستم است.

1. Grounded Theory

– بررسی عملکرد سیستم: مسلم است که هرچه عملکرد سیستم در جهات متعدد بهتر باشد، کارایی سیستم بالاتر می‌رود و حتی قدرت خلاقیت و رشد سیستم بیشتر می‌شود. در جدول (۱)، عوامل مؤثر مشخص‌کنندهٔ میزان موفقیت سیستم آورده شده است.

۳. ۱. ۲. مجموعه عوامل مؤثر بیرونی تأثیرگذار بر وضعیت کنش

این عوامل مؤثر، متمرکز بر ویژگی‌های فیزیکی، اجتماعی و نهادی سیستم هستند. پژوهش حاضر متمرکز بر اصول استروم است؛ اما، برای هماهنگی با چهارچوب تحلیل و توسعهٔ نهادی، ویژگی‌های فیزیکی و اجتماعی مؤثر بر کنش نیز بررسی شد. این ویژگی‌ها عبارت‌اند از:

– ویژگی‌های فیزیکی و زیستی: شامل موقعیت جغرافیایی و موقعیت مکانی سیستم؛

– ویژگی‌های جامعه: مهم‌ترین ویژگی‌های جامعه که بر کنش جمعی تأثیرگذار هستند، تعداد اعضای سیستم و تفاوت‌های قومی و مذهبی هستند (آرارال، ۲۰۰۸، ص. ۱۵). السون (۱۹٦۵) و تانگ (۱۹۹۲) معتقد هستند سیستم‌هایی که تعداد اعضای کمتری دارند، موفق‌تر هستند. براساس نظر آن‌ها، وقتی‌که تعداد نفرات اعضا زیاد باشد، سهم افراد در تدارکات کمتر می‌شود و بنابراین، سواری مجانی و نداشتن مشارکت افزایش پیدا می‌کند. تفاوت میان اعضای جامعه نیز یکی از عوامل مؤثر تأثیرگذر بر کنش جمعی است. در ادبیات نظری عقیده بر این است که هرچه تفاوت‌های قومی و مذهبی میان افراد زیاد باشند، احتمال موفقیت کنش جمعی کمتر خواهد بود (تانگ، ۱۹۹۲، ص. ۲۵).

– ویژگی‌های نهادی: با توجه به متنوع‌بودن ویژگی‌های هر سیستم، قوانین و نهادهای متفاوتی برای مدیریت این سیستم‌ها به‌کار گرفته می‌شوند. در ادبیات نظری، این قوانین با نام قوانین– در –استفاده، شناخته می‌شوند. قوانین در استفادهٔ مجموعهٔ سوم **عوامل مؤثر** بیرونی تأثیرگذار بر وضعیت کنش را تشکیل می‌دهند. اصول استروم، اصولی هستند که ویژگی‌های نهادی سیستم‌های خودسازمان‌دهی شدهٔ پایدار را نشان می‌دهند. هشت اصل استروم و معیارهای درنظرگرفته‌شده برای تحلیل هریک از این اصل‌ها و سؤال‌های مرتبط با آن در جدول‌های (۲) تا (۸) آورده شده است.

۳. ۲. قلمرو جغرافیایی تحقیق

روستای متین‌آباد در ۲۵ کیلومتری جنوب شهر نطنز و ٦۰ کیلومتری جنوب شرقی شهر کاشان در موقعیت جغرافیایی ۰۹ ´٤٥° ۳۳ شمالی و ۳۲ ´٥۹ ° ٥۱ شرقی قرار دارد. میانگین دمای سالانهٔ منطقه حدود ۱۹ درجه و میزان بارش، ۱۰۰ میلی‌متر و حداکثر مطلق دما ٤٦ و حداقل مطلق ۱۲– است. براساس سرشماری نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۰، جمعیت روستا ٦۲۳ نفر بوده است که شامل ۳۱۸ زن و ۳۰۵ مرد بود. این روستا ١٦٦ خانوار دارد که۳۰ خانوار به‌طورمستقیم در کمپ فعالیت دارند و در ایام تعطیلات و بهسازی و توسعهٔ کمپ این تعداد افزایش پیدا می‌کند. وسعت کل کمپ ۳۰ هکتار است که ٥ هکتار آن به مزرعهٔ ارگانیک اختصاص دارد. علاوه‌براین، کمپ دارای مزرعهٔ پرورش اسب، مزرعهٔ پرورش شتر، مزرعهٔ پرورش شترمرغ، مزرعهٔ پرورش مرغ، خروس و پرندگان دیگر است. درواقع، روستای متین‌آباد آخرین روستا در حاشیهٔ کویر محسوب می‌شود و بعد از آن، دیگر نقطهٔ زندگی وجود ندارد؛ منطقه‌ای که سراسر آن تپه‌های شن روان و درختان طاق و مالچ پاشی چشم‌انداز عمدهٔ آن را تشکیل می‌دهند. در سال ۲۰۱۰، اکوکمپ کویری متین‌آباد با هدف توسعهٔ گردشگری مسئولانه و پایدار و حمایت از جامعهٔ محلی و زیست‌بوم منطقه درکنار روستای متین‌آباد با سرمایه‌گذاری یکی از افراد منطقه تأسیس شد. از مهم‌ترین ویژگی‌های این کمپ، مشارکت جامعهٔ محلی، آموزش و ایجاد اشتغال برای افراد بومی و درنتیجه، کمک به کاهش مهاجرت بومیان منطقه، استفاده از انرژی خورشیدی، احداث مزرعهٔ ارگانیک، پرورش شتر و شترمرغ، احداث زمین بازی کودک با استفاده از مصالح بومی و ارائهٔ انواع اقامتگاه با استفاده از مصالح بومی است (شکل‌های ۱ و ۲):

٤. مبانی نظری تحقیق

٤. ۱. مدیریت منابع مشترک

منابع مشترک دسته‌ای از کالاها هستند که با اینکه ویژگی استثناپذیری همانند کالاهای عمومی دارند، کاهش‌پذیر نیز هستند. برای مدیریت منابع مشترک سه روش وجود دارد: مدیریت دولتی، خصوصی و خودسازمانی (کنش جمعی) (خباز رحیمی، امیری و کیانی، ۱۳۹٤، ص. ۱۱). در مدیریت دولتی، دولت متصدی حفظ و حراست از منابع اعم از

سرمایه‌گذاری، مراقبت از سیستم و کنترل امور است (شومن، ۲۰۰۲، ص. ۱۰)؛ اما، به‌دلیل هزینه‌های زیاد جمع‌آوری اطلاعات و کمبود ابزارهای کنترل، ممکن است نظارت کارآمد نباشد (بلاد و پلاتیو، ۱۹۹۶، ص. ۳٤٦). بااین‌وجود، برخی از مطالعات خصوصی‌سازی را به‌عنوان گزینهٔ مناسبی برای مدیریت منابع مشترک مطرح کرده‌اند (پراساد، ۲۰۰۸، صص. ۹-۱۰). خصوصی‌سازی می‌تواند به دلایل مختلفی ازجمله زیادبودن هزینهٔ استثناپذیری منبع، ناکارآمد و پرهزینه باشد (بلاد و پلاتیو، ۱۹۹۶، ص. ۳٤٦). براساس نظر سالت[1] (۱۹۹۹)، خصوصی‌سازی نقش دولت را در تأمین مالی و مدیریت هر روزه کاهش می‌دهد؛ اما، باعث بالارفتن تسهیلات دولت و وظایف متعارف آن می‌شود. همچنین، باید در روش‌های مدیریتی و در برخی موارد در تأمین مالی به بخش خصوصی تسهیلات دهد (پراساد، ۲۰۰۸، صص ۱۰-۹). به‌دلیل کارایی مناسب نداشتن دو روش قبل، روش سومی برای مدیریت منابع مشترک پیشنهاد می‌شود که این روش برای سازمان‌دهی و مدیریت منابع مشترک، خودسازمان‌دهی یا کنش جمعی افرادی است که ارتزاق آن‌ها وابسته به منبع مشترک است.

شکل‌های ۱ و ۲- موقعیت جغرافیایی روستا و کمپ متین‌آباد

شکل ۱- موقعیت جغرافیایی روستا و کمپ متین‌آباد

شکل ۲- ساربانی و پرورش شتر در اکوکمپ متین‌آباد

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹٦

٤. ۲. کنش جمعی

مارشال، کنش جمعی را اقدامی می‌داند که یک گروه یا مستقیم یا ازطریق سازمان خودساخته‌ای به‌دنبال منافع مشترک خود هستند (مارشال ، ۱۹۹۸، ص. ۵۱). وجه مشترک تعاریف مربوط به کنش جمعی دخالت گروهی از مردم با منافع مشترک درون‌گروهی است که

1. Saleth

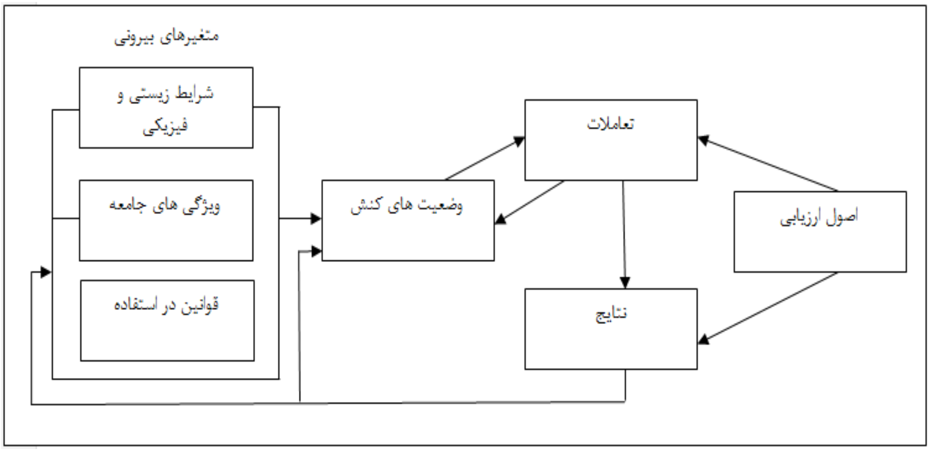
برای دست‌یابی به آن منافع مشترک، مجموعهٔ اقداماتی را انجام می‌دهند و با یکدیگر همکاری و تعامل دارند (منزنـدیک و همکـاران، ۲۰۰٤، ص. ۲۰۱). در برخـی از فعالیت‌هـای گروهـی به‌طورواضح مشخص نیست که گروه چگونه تعریف شده است و مرزهـای آن لزومـاً ثابـت و معین نیست؛ بنابراین، یک منطقهٔ خاکستری بـین کـنش جمعـی سـازمان‌یافته و دارای مـرز بـا فعالیت‌های شبکه‌های اجتماعی بدون نظـم وجـود دارد. علـاوه‌براین، سـازمان‌های رسـمی یـا غیررسمی ممکن است در هماهنگ‌کردن کنش جمعی مفید و کمک‌کننده باشند؛ اما، لازم است بین این سازمان‌ها و کنش جمعی تمایز قائل شویم. بسیاری از سازمان‌ها تنهـا درحـد مکتـوب هستند و هرگز به اقدام جمعـی منجـر نمی‌شـوند؛ بـرعکس کـنش جمعـی کـه ممکـن اسـت به‌صورت خودبه‌خودی روی دهد و به‌عنوان یکی از موارد زیر ظهور پیدا کنـد: بـه‌عنوان یـک رویداد، یک مؤسسه یا یک فرایند (برهانو، پندر و تسفی، ۲۰۰۲، ص. ۱۲۳).

٤. ۳. استروم و مدیریت منابع مشترک

از دههٔ ۱۹۵۰ میلادی، پژوهش‌های استروم درزمینهٔ مـدیریت منـابع مشـترک بـا مطالعـه در صنایع آب آمریکا آغاز شد. استروم به مطالعهٔ مباحث مرتبط با کنش جمعی با رویکرد اقتصـاد نهادگرا می‌پردازد. این نگرش رشد اقتصادی پایدار را معلول توسـعهٔ نهـادی بـه‌ویژه نهادهـای حقوق مالکیت و نهادهای اجرای قرارداد می‌داند. در دهـهٔ ۱۹۷۰، وی در پژوهشـی در ارتبـاط با مسـائل مـدیریت شـهری شـرکت کـرد. ایـن مطالعـهٔ تجربـی اسـتروم را به‌سـمت ارتقـای چهارچوب تحلیـل و توسـعهٔ نهـادی سـوق داد. ایـن چهـارچوب کـه روش مشـترکی بـرای تحلیل‌های نهادی و هماهنگ با نظریهٔ بازی‌ها بود، وی را قادر سـاخت تـا بتوانـد بـه مطالعـهٔ تجربی بسیاری از سیستم‌های منابع مشترک جهان بپردازد (استروم، ۲۰۰۵، فصل سوم).

چهارچوب تحلیل و توسعهٔ نهادی با هدف ایجاد روشی نظام‌مند برای تحلیل عوامـل مـؤثر مختلف تأثیرگذار بر سیستم‌های موردمطالعه طراحی شـد (اسـتروم، ۲۰۰۹، ص. ۱۹۸). بخـش کلیدی چهارچوب تحلیل و توسعهٔ نهادی، تشخیص یک وضعیت کنش و ساختارهای حاصـل از تعاملات و همچنین، نتایج و ارزیابی این نتایج است (پوتت، جانسن و استروم، ۲۰۱۰، فصل دوم). وضعیت‌های کنش، محیط‌های اجتماعی هستند که افراد در آن‌ها تعامل دارند، خدمات و کالاها را مبادله می‌کنند، مشکلات را حل می‌کنند، بر هم مسلط می‌شوند یا با هم ستیز می‌کنند. میان تمام مواردی که در وضعیت کنش انجام می‌شـود، هسـتهٔ مرکـزی چهـارچوب تحلیـل و

توسعهٔ نهادی وضعیت کنش است که درواقع، متغیرها را بـا تأثیرگـذاری بـر وضـعیت کـنش، ساختار و نحوهٔ تعاملات انسانی و نتایج حاصل از آن تغییر می‌دهد (اسـتروم، ۲۰۱۱، ص. ۲۳). شکل (۳) چهارچوب تحلیل و توسعهٔ نهادی را نشـان می‌دهـد. قـوانین در اسـتفاده یـا همـان قوانین عملیاتی هماهنگ با بخش‌های درونی یک بازی در نظریهٔ بازی‌ها به هشت اصل تقسیم می‌شوند. برای بررسی رعایت اصول استروم در هر سیستم باید به قوانین رسمی و عرفی و در برخی موارد، نحوهٔ عملکرد سیستم توجه کـرد؛ بنـابراین، هشـت اصـل اسـتروم و قـوانین در سیستم‌ها به‌عنوان ویژگی‌های نهادی درنظر گرفته می‌شوند (خباز رحیمـی و همکـاران، ۱۳۹٤، ص. ۹۸).

شکل ۳- چهارچوب تحلیل نهادی

مأخذ: استروم (۲۰۰۵، ص. ۱۵)

۵. یافته‌های تحقیق

۵. ۱. سنجش میزان موفقیت سیستم

با توجه به اینکه داده‌های پژوهش به‌صورت کیفی (اسمی) هسـتند، از آزمـون نسـبت (دو جمله‌ای) برای سنجش میزان موفقیت سیستم استفاده شد. نتایج این آزمون نشان داد که قوانین مورداستفاده در سیستم با سطح معناداری ۰/۰۰۵، به‌صورت کاملاً منظم رعایت می‌شوند؛ یعنی، سیستم از قانون خاصی پیـروی می‌کنـد و نیـز بابـت اسـتفاده از آب، زمـین و تعـداد اعضـای

سیستم، فشاری ازطرف دولت دریافت نمی‌کند. درمورد عملکرد سیستم نیز این نتایج حاصل شد:

مزایایی که سیستم برای ساکنان قائل شده است مانند پاداش، کارانه، بیمه، عیدی و غیره، با ۰/۹٤ در سطح متوسطی قرار دارند. ازنظر پاسخ‌گویان، دستمزد افراد در سیستم کاملاً به‌موقع پرداخت می‌شود و هر ماه افراد می‌توانند روی آن حساب کنند. سطح قانون‌شکنی اعضای سیستم با ۰/۹۸ در سطح خیلی کمی قرار دارد و افراد به‌طورکامل قانون را رعایت می‌کنند. ۰/۹٦ ساکنان و اعضای سیستم، به‌طورکامل از قوانین موجود در کمپ پیروی می‌کنند؛ اما، پاسخ‌گویان از میزان پرداخت حقوق ماهیانه رضایت کامل نداشتند و ۰/٦۰ پاسخ‌گویان آن را متوسط و ۰/٤۰ میزان آن را کم بیان کردند؛ بنابراین، می‌توان گفت کمپ گردشگری متین‌آباد درزمینهٔ اجرای قوانین و عملکرد سیستم موفق عمل می‌کند و میزان موفقیت سیستم در این کمپ در سطح خوبی قرار دارد و می‌توان کمپ گردشگری متین‌آباد را در رابطه با عملکرد و پیروی از قوانین موفق دانست.

جدول ۱- میزان موفقیت سیستم در کمپ گردشگری متین‌آباد

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹٦

شاخص	متغیرها	جواب	فراوانی	نسبت مشاهده‌شده	نسبت قبلی	معناداری
قوانین مورداستفاده در سیستم	آیا قوانین رسمی یا غیررسمی برای مدیریت سیستم وجود دارد؟	بلی	۵۰	۱	۰/۵۰	۰/۰۰۰
		خیر	–	–		
	آیا ازطرف دولت محدودیتی برای استفاده از آب، زمین، تعداد اعضای سیستم یا غیره وجود دارد؟	بلی	۳۷	۰/۷٤	۰/۵۰	۰/۰۰۱
		خیر	۱۳	۰/۲٦		
بررسی عملکرد سیستم	حقوق ماهانه‌ای را که سیستم به شما می‌دهد، چگونه ارزیابی می‌کنید؟	متوسط	۳۰	۰/٦۰	۰/۵۰	۰/۲۰۳
		کم	۲۰	۰/٤۰		
	مزایایی که سیستم برایش ما قائل شده مانند پاداش، کارانه، بیمه، عیدی و غیره را چگونه ارزیابی می‌کنید؟	خوب	۳	۰/۰٦	۰/۵۰	۰/۰۰۰
		متوسط	٤۷	۰/۹٤		

ادامه جدول ۱

شاخص	متغیرها	جواب	فراوانی	نسبت مشاهده‌شده	نسبت قبلی	معناداری
بررسی عملکرد سیستم	آیا حقوق و حق الزحمهٔ افراد در سیستم به‌موقع پرداخت می‌شود؟ یعنی هر ماه افراد می‌توانند روی آن حساب کنند؟	بلی	۵۰	۱	۰/۵۰	۰/۰۰۰
		خیر	–	–		
	سطح قانون‌شکنی اعضای سیستم چقدر است؟	کم	۴۹	۰/۹۸	۰/۵	۰/۰۰۰
		متوسط	۱	۰/۲		
	شرح رفتار معمول اعضای سیستم با توجه به قوانین موجود در کمپ.	تقریباً تمام اعضا از قوانین پیروی می‌کنند.	۴۸	۰/۹٦	۰/۵۰	۰/۰۰۰
		از قوانین پیروی نمی‌شود.	۲	۰/۰٤		

۵. ۲. بررسی عوامل مؤثر بیرونی تأثیرگذار بر وضعیت کنش

این متغیرها عبارت‌اند از:

۵. ۲. ۱. خصوصیات فیزیکی و کالبدی

– موقعیت جغرافیایی: کمپ متین‌آباد در خط مقدم تعادل بین انسان و ماسه قرار دارد. این قرارگیری در دل کویر توانسته است موقعیت مناسبی را برای توسعهٔ «گردشگری بیابان» فراهم کند.

– موقعیت مکانی: یکی دیگر از ویژگی‌های فیزیکی اکوکمپ متین‌آباد، نزدیکی آن به یکی از اصلی‌ترین بزرگ‌راه‌های ایران است که ناحیهٔ جنوبی را به پایتخت متصل می‌کند. موقعیت جغرافیایی متین‌آباد و قرارگرفتن آن در نزدیکی دو شهر بزرگ کاشان (٦۰ کیلومتر) و اصفهان (۱۷۳ کیلومتر) امکان سفرهای گردشگری کوتاه‌مدت را امکان‌پذیر کرده است.

۵. ۲. ۲. خصوصیات جامعه

براساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۵، روستای متین‌آباد دارای ٦۲۳ نفر شامل ۳۱۸ زن و ۳۰۵ مرد و ۱٦٦ خانوار است که تعداد ۳۰ خانوار به‌طورمستقیم در اکوکمپ فعالیت دارند؛ البته، در ایام تعطیلات و بهسازی و توسعهٔ کمپ این

تعداد افزایش پیدا می‌کند؛ بنابراین، نمونهٔ موردمطالعه در این پژوهش جزو سیستم‌های بزرگ محسوب نمی‌شود. همچنین، نتایج پژوهش‌های میدانی در این اکوکمپ نشان داد که همهٔ خانوارهای روستایی و مسئولانی که در کمپ فعالیت می‌کنند از یک قوم، نژاد و مذهب هستند و هیچ ناهمگونی ازنظر این شاخص در این محدوده وجود ندارد؛ بنابراین، می‌توان گفت که از این لحاظ سیستم از همگونی مناسبی برخوردار است.

۵. ۲. ۳. ویژگی‌های نهادی

سومین متغیر مؤثر بر وضعیت کنش، ویژگی‌های نهادی است و اصول استروم، درواقع ویژگی‌های نهادی هستند که در سیستم‌های موفق و پایدار رعایت شده‌اند؛ بنابراین، براساس نظرات اعضا و مسئولان کمپ و با استفاده از روش کیفی نظریهٔ زمینه‌ای به بررسی میزان اجراشدن اصول استروم پرداخته شد:

– اصل اول: مرزهای خوش‌تعریف

این اصل شامل دو بخش است: در بخش اول، به‌خوبی مشخص می‌شود که چه افرادی در سیستم مشغول به کار هستند و در بخش دوم، مرزهای جغرافیایی مربوط به سیستم مشخص می‌شود. همان‌طورکه جدول (۲) نشان می‌دهد، در اکوکمپ گردشگری روستای متین‌آباد ویژگی‌های خاصی وجود دارد که مرزهای خوش‌تعریف را پوشش می‌دهد. برای اینکه افراد در این اکوکمپ عضو یا استخدام در سیستم شوند، باید اهل روستای متین‌آباد باشند و تنها در موارد خاص، افراد غیربومی در سیستم جذب می‌شوند. فهرست معینی از افراد روستا که مشغول فعالیت هستند وجود دارد و با توجه به اینکه اندازهٔ اکوکمپ مشخص است، برای ورود و خروج آن‌ها قوانین و مکانیزم‌های خاصی تعریف شده است که افراد باید آن‌ها را رعایت کنند؛ بنابراین، با توجه به مطالب ذکرشده و نتایج تحلیل می‌توان نتیجه گرفت که اصل مرزهای خوش‌تعریف در محدودهٔ اکوکمپ گردشگری روستای متین‌آباد به‌طورکامل و اصولی اجرا شده است. میزان اجرایی‌شدن این اصل در سیستم به‌صورت حدی تحلیل شد.

جدول ۲– میزان رعایت اصل مرزهای خوش‌تعریف در اکوکمپ متین‌آباد

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹٦

عوامل مؤثر بر اصل اول	پاسخ‌دهی	درصد پاسخ‌گویان
برای عضو شدن یا استخدام در سیستم افراد باید چه ویژگی‌هایی داشته باشند؟	بومی	۹۸
	غیربومی	۲

ادامه جدول ۲

عوامل مؤثر بر اصل اول	پاسخ‌دهی	درصد پاسخ‌گویان
آیا فهرست معینی از افراد روستا که در سیستم مشغول به کار هستند وجود دارد؟	بله	۱۰۰
	خیر	–
آیا برای ورود یا خروج هر فرد از سیستم مکانیزم خاصی وجود دارد؟	بله	۱۰۰
	خیر	–
آیا اندازه و محدودهٔ کمپ مشخص است؟	بله	۱۰۰
	خیر	–
برای افزایش حدود کمپ است که اقدامات خاصی صورت گیرد؟	بله	٥٤
	خیر	٤٦

– اصل دوم: تناسب میان قواعد تخصیص و تدارک و شرایط محلی

این اصل به دو بخش تقسیم می‌شود: بخش اول بر این مسئله متمرکز است که قوانین تخصیص باید با شرایط زمانی، مکانی و محلی هماهنگ باشند؛ بخش دوم، به قوانینی اشاره دارد که بر تناسب منافع کاربران در سیستم با میزان نهاده‌ها از پول، مواد و کار که کاربران هزینه می‌کنند، تأکید دارد. درهمین‌راستا، پاسخ‌گویان معتقد هستند که در اکوکمپ متین‌آباد نحوهٔ تخصیص کارها به افراد مختلف برپایهٔ اصول رسمی و قانونی است. به‌همین‌دلیل، در سیستم افراد خاصی وجود ندارند که از حقوق و مزایای بیشتری نسبت به سایرین برخوردار باشند. افزون‌براین، پاسخ‌گویان معتقد هستند که حوزهٔ عملیاتی سیستم توسعه پیدا می‌کند و می‌توان مازاد درآمد را برای گسترش خدمات دیگر در محل به‌کار برد؛ برای نمونه، در فصل‌های بهار و پاییز که سیستم با مشتری فراوانی روبه‌رو است، از درون کمپ، توری برای بازدید از جاذبه‌های شهرستان‌های اطراف مانند نطنز و بادرود ایجاد می‌شود. بااین‌وجود، اعضا مخالف مداخلهٔ بیرونی در سیستم هستند؛ بنابراین، ازآنجاکه در این سیستم شاهد وجود قوانین و مکانیزم‌های خاصی هستیم که هدفشان ایجاد عدالت در میزان تعرفه‌های دریافتی (حقوق و مزایا) و میزان دریافت خدمات و منافعی است که به افرادش می‌دهد، اصل دوم استروم موردتوجه است و درحد توان اجرا شده است (جدول ۳):

جدول ۳- میزان رعایت اصل تناسب میان قواعد تخصیص و تدارک و شرایط محلی در اکوکمپ

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹٦

عوامل مؤثر اصل دوم	پاسخ‌دهی	درصد پاسخ‌گویان
نحوهٔ تخصیص هر کار به افراد بر چه اصولی است؟	رسمی	۹٤
	غیر رسمی	٦
آیا در سیستم افرادی هستند که از حقوق خود محروم مانده‌اند؟	بله	۸۲
	خیر	۱۸
آیا در سیستم افرادی هستند که از حقوق و مزایای بیشتری نسبت به سایر افراد برخوردار باشند؟	بله	۲
	خیر	۹۸
آیا حوزهٔ عملیاتی سیستم توسعه پیدا کرده است و می‌تواند مازاد درآمد را برای گسترش خدمات دیگر به‌کار گیرد؟	بله	۱۰۰
	خیر	–
آیا هر گونه مداخلهٔ خارجی در سیستم وجود داشته است؟ (در توسعهٔ فیزیکی، فنی، حمایتی و مدیریت و غیره)؟	بله	۲٦
	خیر	۷٤

- اصل سوم: ترتیبات انتخاب جمعی

این اصل میزان توانایی افراد را در تغییر قوانین مربوط به خود می‌سنجد. هر قدر که قدرت کاربران در ایجاد و اصلاح قوانین پایین‌تر باشد، این اصل کمتر اجرا شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که سازمان‌دهی سیستم از الگوی مشخصی برخوردار است؛ یعنی، در سیستم یک مدیرکل وجود دارد که در خود سیستم حضور ندارد؛ اما بر تمامی بخش‌ها نظارت دارد. در مرحلهٔ بعد، مدیریت داخلی توسط یکی از اهالی روستا که معتمد ناظر و موردتأیید روستاییان است، وجود دارد؛ بنابراین، در مدیریت سیستم سلسله‌مراتب منظمی حاکم است. روستاییان که به‌عنوان کاربران این سیستم شناخته می‌شوند، در قانون‌گذاری و تغییر قواعد نقش اساسی ایفا می‌کنند. لازم به ذکر است که قانون و قواعد رسمی کشور در کمپ اجرا می‌شود؛ اما، روستاییان در طراحی قواعد مختلف که با شرایط محلی مطابقت دارد، آزاد هستند. مهم‌ترین خصوصیت این کمپ در انتخاب افراد درون سیستم است که هیچ فردی از بخش دولتی یا سهام‌دار در آن مشغول به کار نیست؛ برهمین‌اساس، تغییر در سیاست‌های دولت تغییر خاصی در این محل به‌وجود نیاورده است؛ بنابراین؛ این نتیجه حاصل می‌شود که میزان

توانایی افراد در تغییر قوانین زیاد است و اصل سوم در اکوکمپ متین‌آباد کاملاً اجرا شده است (جدول ٤):

جدول ٤- میزان رعایت اصل ترتیبات انتخاب جمعی در اکوکمپ متین‌آباد

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹٦

عوامل مؤثر اصل سوم	پاسخ‌دهی	درصد پاسخ‌گویان
حالت سازمان‌دهی این سیستم چگونه است؟	توسط روستاییان	۱۰۰
	توسط دولت	-
	بخش خصوصی	-
آیا تغییری در نحوهٔ سازمان‌دهی سیستم از قبل تا کنون رخ داده است؟	بله	۹۸
	خیر	۲
چه کسی تصمیم‌گیری می‌کند؟ نقش دولت چیست؟ کاربران تا چه حدی در قانون‌گذاری یا تغییر قواعد نقش دارند؟	تغییرکم	-
	تغییرمتوسط	٥٤
	تغییر زیاد	٤٦
آیا در سیستم، قواعد رسمی کشوری بر قواعد غیررسمی ارجحیت دارد؟	بله	۹٦
	خیر	٤
تغییر در سیاست‌های دولت چقدر در سیستم تأثیر داشته است؟	تغییرکم	٦٤
	تغییرمتوسط	۳۲
	تغییر زیاد	٤
آیا روستاییان آزادی طراحی قواعد متنوعی را که با شرایط محلی مطابقت دارد را دارند؟	بله	۱۰۰
	خیر	-
افراد حاضر در سیستم از چه کسانی انتخاب شده‌اند؟	توسط روستاییان	۹۸
	توسط دولت	۲
	بخش خصوصی	-

- اصل چهارم: نظارت

این اصل بر دو بخش تأکید دارد: یکی، لزوم وجود ناظران در سیستم و دیگری اینکه ناظران باید درمقابل کاربران سیستم پاسخ‌گو باشند. میزان به‌اجرادرآمدن هریک از این دو بخش به‌صورت حدی بررسی می‌شود؛ یعنی، یا ناظران در سیستم وجود دارند یا ندارند و این ناظران یا پاسخ‌گو هستند یا نیستند. همان‌طورکه جدول (٥) نشان می‌دهد، سهام‌دارنی هستند که بر عملکرد کمپ نظارت کامل و مستمر دارند و این نظارت به‌صورت سلسله‌مراتبی و

نظام‌مند اجرا می‌شود؛ یعنی، ناظران به سهام‌داران گزارش ارائه مـی‌کننـد و کـاربران کـه مـردم روستا هستند، آزادانه می‌توانند به عملکرد ناظران انتقاد کنند و همچنین، به‌صورت داوطلبانه به رفتار همدیگر نظارت داشته باشند؛ بنابراین، این نتیجه حاصل می‌شود که نظارت بـر عملکـرد کمپ به‌صورت مستمر اجرا می‌شود و ناظرانی در سیستم وجود دارند که پاسـخ‌گوی کـاربران باشند.

جدول ۵- میزان رعایت اصل نظارت در اکوکمپ متین‌آباد

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹٦

عوامل مؤثر اصل چهارم	پاسخ‌دهی	درصد پاسخ‌گویان
چه کسی بر سیستم نظارت دارد؟	توسط روستاییان	–
	توسط دولت	–
	سهام‌داران	۱۰۰
آیا بر سیستم نظارت سلسله‌مراتبی و نظام‌مند وجود دارد؟	بله	۱۰۰
	خیر	–
ناظران به چه کسی گزارش می‌دهند؟	توسط روستاییان	۲
	توسط دولت	–
	سهام‌داران	۹۸
آیا کاربران حق انتقاد از عملکرد ناظران را دارند؟	بله	۱۰۰
	خیر	–
آیا کاربران (روستاییان) داوطلبانه بر رفتار همدیگر نظارت دارند؟	بله	۱۰۰
	خیر	–

- اصل پنجم: مجازات‌های درجه‌بندی‌شده

مجازات‌های درجه‌بندی‌شده از دیگر اصول استرم هستند که بایـد در هـر سیسـتم مـوفقی موردتوجه قرار بگیرند. براساس این اصـل، در هـر سیسـتم بـرای جلـوگیری از تکـرار نقـض قوانین، اول اینکه باید قوانینی برای مجازات مجرمـان وجـود داشـته باشـد و دوم اینکـه ایـن مجازات‌ها باید براساس شدت و تکرار نقض قوانین درجه‌بندی شوند.

نتایج حاصل از مصاحبه و یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در اکوکمـپ متین‌آبـاد، اگـر کاربری (روستاییانی) قوانین داخلی مانند نبود توجه به دستورات کلی شرکت، نبـود پای‌بنـدی به اساسنامهٔ سیستم، نبود توجه به دستورات مدیر داخلی و غیره را نقض یا از آن تخطی کنـد،

مجازات می‌شود. مصادیق تخطی از قواعد شامل تغییر نوع شغل افراد و تنزل مرتبهٔ آنها و دریافت حقوق و مزایای کمتر است. درحقیقت، میزان جریمه‌ها براساس تکرار جرایم و شدت آن‌ها قابل‌رتبه‌بندی هستند؛ بنابراین، اصل پنجم نیز کاملاً در اکوکمپ گردشگری روستای متین‌آباد اجرا شده است (جدول ٦):

جدول ٦- میزان رعایت اصل مجازات‌های درجه‌بندی‌شده در اکوکمپ متین‌آباد

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹٦

متغیرهای اصل پنجم	پاسخ‌دهی	درصد پاسخ‌گویان
آیا ممکن است که کاربران به‌علت تخطی از قوانین از کار اخراج شوند؟	بله	۱۰۰
	خیر	–
آیا مجازات‌های رسمی و اداری سیستم به نسبت میزان تکرار جرایم و شدت آن‌ها قابل‌رتبه‌بندی هستند؟	بله	۹۸
	خیر	۲
آیا کاربرانی که از قوانین سرپیچی می‌کنند مجازات می‌شوند؟	بله	۱۰۰
	خیر	–
مصادیق تخطی از قوانین و نحوهٔ اعمال مجازات ها در سیستم چیست؟	نبود توجه به دستورات مدیر داخلی	٤
	نبود توجه به دستورات کلی شرکت	٤٤
	نبود پای‌بندی به اساسنامهٔ سیستم	٤٨
	دخل‌وتصرف در منابع سیستم	٤

- اصل ششم: مکانیزم حل اختلاف

مکانیزم حل اختلاف بین کاربران و کارکنان یکی دیگر از اصول استروم است که در سنجش میزان موفقیت سیستم به آن توجه می‌شود. این اصل به لزوم وجود مکان‌هایی برای حل اختلاف اشاره دارد. یافته‌های تحقیق در این زمینه نشان می‌دهد درصورتی‌که بین افراد کمپ اختلافی بروز کند، ابتدا، مدیر داخلی و درصورتی‌که حل نشود، در مراحل بعدی نمایندهٔ سهام‌دار یا خود سهام‌دار سعی در رفع آن می‌کنند. درمجموع، وضعیتی سه سطحی برای حل اختلاف در سیستم است: ۱- گفت‌وگو با مدیر داخلی؛ ۲- گفت‌وگو با نمایندهٔ سهام‌دار؛ ۳-

گفت‌وگو با سهام‌دار. ازآنجاکه همهٔ افراد مشغول در کمپ هم‌محل و از یک روستا هستند، اختلافات کمی دارند و اغلب میان خودشان مسائل را حل‌وفصل می‌کنند؛ بنابراین، مکانیزم حل اختلاف در سیستم کاملاً حساب‌شده است و اصل ششم در این کمپ کاملاً اجرا شده است (جدول ٧):

جدول ٧- میزان رعایت اصل مکانیزم حل اختلاف در اکوکمپ روستایی متین‌آباد

مأخذ: نگارندگان، ١٣٩٦

متغیرهای اصل ششم	پاسخ‌دهی	درصد پاسخ‌گویان
درصورتی‌که اختلافی میان افراد سیستم به‌وجود آید، مکانیزم حل آن به چه صورتی است؟	توسط روستاییان	١٠٠
	توسط دولت	٢
	توسط سهام‌داران	٤
میزان شدت اختلاف‌ها در سیستم در چه حدی است؟	کم	٩٨
	متوسط	٢
	زیاد	-
آیا تا کنون سیستم با سیستم بالادستی (دولت) مشکلی داشته است؟	بله	٩٠
	خیر	١٠

-اصل هفتم: به‌رسمیت‌شناختن حداقل حقوق برای سازمان‌دهی

این اصل به لزوم تأییدشدن فرم سازمانی به‌عنوان نهادی حقوقی و معتبر توسط دولت اشاره دارد. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که مسئولان و سهام‌دارن اکوکمپ برای توسعه و گسترش آن از دولت وام گرفته‌اند و این سیستم موردحمایت بخش دولتی بوده است و به‌همین‌دلیل است که این سیستم با نهادها و ادارات دولتی همکاری داشته است؛ بنابراین، می‌توان گفت که این تشکل کاملاً قانونی و موردحمایت دولت است؛ بنابراین، اصل به‌رسمیت‌شناختن حداقل حقوق برای سازمان‌دهی در سیستم کاملاً موردتوجه بوده است (جدول ٨):

جدول ٨- میزان رعایت اصل به‌رسمیت‌شناختن حداقل حقوق برای سامان‌دهی در اکوکمپ متین‌آباد

مأخذ: نگارندگان، ١٣٩٦

متغیرهای اصل هفتم	پاسخ‌دهی	درصد پاسخ‌گویان
آیا سیستم برای توسعهٔ خود از دولت وام گرفته است؟	بله	١٠٠
	خیر	-

ادامه جدول ۸

متغیرهای اصل هفتم	پاسخ‌دهی	درصد پاسخ‌گویان
آیا سیستم موردحمایت بخش دولتی است؟	بله	۹٦
	خیر	٤
آیا سیستم با نهادها و ادارات دولتی همکاری داشته است؟	بله	۹٦
	خیر	٤

- اصل هشتم: بنگاه‌های ادغام‌شده

این اصل در منابع مشترکی که بخشی از یک سیستم بزرگ‌تر هستند، قابل‌اجرا است. این اصل بیان می‌کند که بیشتر فعالیت‌های مدیریتی (تدارک، تخصیص، نظارت، اجرا، حل اختلاف و غیره) در سطوح مختلفی از بنگاه‌های ادغام‌شده سازماندهی می‌شوند. یافته‌های حاصل از روش نظریهٔ زمینه‌ای نشان می‌دهد که در کمپ، فعالیت‌های مدیریتی در سطوح مختلفی از بنگاه‌های ادغام‌شده انجام نمی‌شود و نتیجه‌گیری می‌شود که این سیستم زیرمجموعهٔ تشکل بزرگتری نیست و سلسله‌مراتب فعالیتی در سطوح مختلف در آن مشاهده نمی‌شود. ازآنجاکه این سیستم از ادغام هیچ سیستم دیگری ایجاد نشده است و درحال‌حاضر، برنامه‌ای برای تجمیع با گروه‌های دیگر وجود ندارد، اصل هشتم در این اکوکمپ اجرا نشده است.

٦. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

روستای متین‌آباد یکی از روستاهای کویری شهرستان نطنز در استان اصفهان است که با احداث اکوکمپ از ظرفیت‌های گردشگری منطقه بهره‌برداری شده است. مهم‌ترین ویژگی این کمپ، کنش جمعی و مدیریت بومی آن است. ازآنجاکه هدف از این مطالعه بررسی اصول استروم و میزان موفقیت در سیستم است، در جمع‌آوری اطلاعات و تحلیل از الگوی تحلیل و توسعهٔ نهادی استروم استفاده شد. دراین‌راستا، ابتدا با کمک متغیرهایی به ارزیابی میزان موفقیت در مدیریت کمپ متین‌آباد پرداخته شد. نتایج حاصل سیستم مدیریتی کمپ را موفق ارزیابی کرد. در مرحلهٔ بعد، به بررسی میزان اجرایی‌شدن اصول استروم در سیستم پرداخته شد. نتایج این بررسی نشان داد که اکوکمپ گردشگری متین‌آباد نمونهٔ موفق و روبه‌رشد کنشی جمعی و نتیجهٔ اعتماد به افراد بومی در امر مدیریت و توسعهٔ روستایی است. احداث کمپ برای روستا مزایای زیادی داشته است؛ ازجمله بهبود مسیرهای ارتباطی و حمل‌ونقل به

روستا، حفظ جمعیت روستا و جلوگیری از مهاجرت، ایجاد اشتغال برای مردان و زنان، امکان فروش محصولات کشاورزی و صنایع دستی مردم روستا در غرفهٔ فروش کمپ، بهبود بافت کالبدی روستا، بهبود اوضاع بهداشتی و ایمنی منطقه ازنظر پشهٔ سالک، امکان مصرف مازاد محصولات کشاورزی کمپ برای اهالی روستا، افزایش رفاه مردم روستا، ارتباط بیشتر روستاییان با مردم شهر و تبادل فرهنگی، توجه و شناخت بیشتر نسبت به جاذبه‌های روستا در منطقه و در ایران.

این مطالعه نشان داد که اصول هشتگانهٔ استروم که در تمامی سیستم‌های خودسازمانی موفق مشترک بودند، در این سیستم نیز اجرا شده است. تمامی این اصل‌ها را می‌توان چنین خلاصه کرد: از مرحلهٔ ساخت تا بهره‌برداری از اهالی روستا استفاده شده است؛ کمپ به‌طورمستقیم توسط مردم روستا اداره می‌شود؛ نیروی کار از روستا است و برای کار به آن‌ها آموزش داده شده است؛ روستاییان به‌ازای خدماتی که ارائه می‌دهند حقوق، کارانه و پاداش دریافت می‌کنند؛ وظیفهٔ هرکس درمورد ارائهٔ خدمات یا کاری که باید انجام دهد، کاملاً واضح و روشن است؛ روستاییان می‌توانند نظرها و پیشنهادهای خود را به‌طورمستقیم با مدیریت سایت درمیان بگذارند؛ از کارمندان (روستاییان) برای بهبود مدیریت منابع و بهبود مدیریت داخلی نظرخواهی می‌شود؛ کارمندان می‌توانند مشکلات مربوط به خود یا مجموعه را آخر هفته با مدیرکل داخل کمپ درمیان بگذارند؛ به اهالی آموزش داده می‌شود که برای بهبود وضع روستا باید به محیط‌زیست احترام گذاشته شود و به‌همین‌دلیل است که بوته‌ها و درختچه‌های کویر دست‌نخورده باقی مانده‌اند؛ برای متخلفان مجازات‌هایی تعیین شده است و مکانیزم حل اختلاف کاملاً روشن است؛ این سیستم کاملاً موردحمایت بخش دولتی است و حتی از طرف آن موردتشویق نیز قرار گرفته است.

بدون‌شک، در مسیر انجام این پژوهش با محدودیت‌هایی مواجه بودیم که شناخت آن‌ها می‌تواند باعث ارتقای سطح کیفی پژوهش‌های آینده شود. این محدودیت‌ها عبارت بودند از:

- نبود منابع و اطلاعات مرتبط با کنش جمعی درزمینهٔ مدیریت گردشگری؛
- نبود امکان تحلیل مقایسه‌ای به‌دلیل دردسترس‌نبودن سیستمی مشابه با نمونهٔ مورد مطالعه که ازطریق کنش جمعی مدیریت شود؛
- نبود حمایت مالی دولت در جهت توسعهٔ پژوهش.

- پیشنهادهای مبتنی‌بر یافته‌های پژوهش عبارت‌اند از:
- براساس نتایج حاصل از این پژوهش پیشنهاد می‌شود که دولت درراستای بهبود و افزایش گردشگری، تسهیلات و امکانات لازم را برای ایجاد تشکل‌های خودسازمانی فراهم کند؛
- برای افزایش آگاهی روستاییان از مزایای کنش جمعی، دولت باید در روستاهای مستعد گردشگری ارائهٔ برنامه‌های آموزشی را درنظر بگیرد؛
- برای رشد و توسعهٔ سیستم‌هایی مشابه با نمونهٔ موردمطالعه پیشنهاد می‌شود که دولت بودجهٔ کافی برای تبلیغات دراختیار سیستم قرار دهد؛
- برای حمایت از این نوع سیستم‌ها، دولت می‌تواند تسهیلات مالی ویژه‌ای مانند اعطای وام‌های بلندمدت با بهرهٔ کم درنظر بگیرد؛
- دولت می‌تواند قوانینی تصویب کند که استقلال تشکل‌ها و نهادهای خودجوش را تضمین کند و به رشد آن‌ها کمک کند.

کتابنامه

۱. بهلول‌وند، ع.، صدر، س. ک.، و هاشمی، س. ا. (۱۳۹۳). بررسی نقش بازارهای آب کشاورزی در قیمت‌گذاری و تخصیص منابع آب: نمونهٔ موردی بازار آب مجن. *تحقیقات اقتصاد و توسعهٔ کشاورزی ایران، ٤٥*(٤)، ٧٧٣–٧٦١.

۲. خباز رحیمی لنگرودی، پ. (۱۳۹٤). *کنش جمعی در مدیریت منابع طبیعی: مطالعهٔ اصول استروم در شرکت آبیاری مجن و تعاونی آب بران مهیار اصفهان.* (پایان‌نامهٔ منتشرنشدهٔ کارشناسی‌ارشد علوم اقتصادی)، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.

۳. رجب‌پور، ص. (۱۳۹۰). مدیریت مشارکتی آبیاری در منطقهٔ مجن (مطالعهٔ موردی از نمونه‌ای موفق). *فصلنامهٔ مهاب قدس، ٥٤*(۲۳)، ۵۹–۵۱.

٤. زارعی دستگردی، ز.، ایروانی، ه.، شعبانعلی فمی، ه.، و مخاری حصاری، ا. (۱۳۸۷). بررسی عوامل بهبود عملکرد تشکیل آب بران در مدیریت شبکهٔ آبرسانی (بخش جرقویهٔ استان اصفهان). *مجلهٔ کشاورزی، ۱۰*(۱)، ۷۲–٦١.

5. Adger, W. N. (2000). Social and ecological resilience: Are they related? *Progress in Human Geography, 24* (3), 347–364.

6. Agrawal, A. (2001). Common property institutions and sustainable governance of resources. *World Development, 29*(10), 1649–1672.

7. Anderies, J. M., Janssen, M. A., & Ostrom, E. (2004). A framework to analyze the robustness of social–ecological systems from an institutional perspective. *Ecology and Society, 9*(1), 18-25.
8. Anderies, J. M., Janssen, M. A., & Walker, B. N. (2002). Grazing management, resilience and the dynamics of a fire driven rangeland system. *Eco systems, 5*(2), 23–44.
9. Araral, E. (2014). Ostrom, Hardin and the commons: A critical appreciation and a revisionist view. *Environmental Science & Policy, 36* (4), 11-23.
10. Baland, J., & Platteau, J. P. (1996). *Halting degradation of natural resources: Is there a role for rural communities*. Food and Agriculture Organization of the United Nations. UK: Oxford University.
11. Bardhan, P. (1993). Analytics of the institutions of informal cooperation in rural development. *World Development, 21*(4), 633–639.
12. Bastakoti, R.C. and Shivakoti, G.P. (2009). *Context and institutions in irrigation management: Applicability of design principles in Nepal and Thailand*. Chiang Mai, Thailand: Unit for Social and Environmental Research (USER)publication.
13. Berhanu, G., Pender, J., & Tesfay, G. (2002). *Collective action for grazing land management in crop livestock mixed systems in the highlands of Northern Ethiopia*. Nairobi: International Livestock Research publication.
14. Bromley, D. W. (1992). *Making the commons work: Theory, practice, and policy*. San Francisco: ICS Publication.
15. Carpenter, S. R., Walker, B. H., Anderies, M. A., & Abel, N. A. (2001). From metaphor to measurement: Resilience of what to what? *Eco systems, 4*(7), 756–781.
16. Chin Lin, A., & Loftis, K. (2005). *Mixing qualitative and quantitative methods in political science: A primer*. Paper presented at the annual meeting of the American political science association, Washington, DC.
17. Crona, B., & Bodin, Ö. (2006). What you know is who you know? Communication patterns among resource users as a prerequisite for co-management. *Ecology and Society, 11*(2), 7-13.
18. Cumming, G. S., Barnes, G., Perez, S., Schmink, M., Sieving, K., Southworth, J., Van Holt, T. (2005). An exploratory framework for the empirical measurement of resilience. *Ecosystems, 8*(2), 975–987.
19. Dobson, A. (1999). *Justice and the environment: Conceptions of environmental sustainability and dimensions of social justice*. UK: Oxford University.
20. Fiksel, J. (2006). Sustainability and resilience toward a systems approach. *Sustainability Science, Practice & Policy, 2*(2), 1–8.
21. Folke, C., Carpenter, S., Elmqvist, T., Gunderson, L., Holling, C. S., & Walker, B. (2002). Resilience and sustainable development: Building adaptive capacity in a world of transformations. *Ambio, 31*(5), 437–440.
22. Fraser, E. D. G., Mabee, W., & Slaymaker, O. (2003). Mutual vulnerability, mutual dependence: The reflexive relation between human society and the environment. *Global Environmental Change, 13*(4), 137–144.

23. Gallopin, G. C. (2006). Linkages between vulnerability, resilience and adaptive capacity. *Global Environmental Change, 19*(3), 293–303.
24. Gottlieb, R. (2001). *Environmentalism unbound: Exploring new pathways for change*. Cambridge: MIT Publication.
25. Hardin, G .(1968). The tragedy of the commons. *Science*, *162*(3859), 1243-1248.
26. Janssen, M. A., & Ahn, T. K. (2006). Learning, signaling, and social preferences in public-good games. *Ecology and Society, 11*(2), 21-30.
27. Marshall, G. (1998). *A dictionary of sociology*. UK: Oxford University.
28. Meinzen-Dick, R., Di Gregorio, M., & McCarthy, N. (2004). Methods for studying collective action in rural development. *Agricultural Systems, 82*(12), 197–214.
29. Olson, M. (1965). *The logic of collective action: Public goods and the theory of groups*. Cambridge: Harvard University Publication.
30. Orsi, L., De Noni, I., Corsi, S., & Viviana Marchisio, L. (2017). The role of collective action in leveraging farmers' performances: Lessons from sesame seed farmers' collaboration in Eastern Chad. *Journal of Rural Studies, 51*(6), 93-104.
31. Ostrom, E. (1990). *Governing the commons, the evolution of institutions for collective action.* New York: Cambridge University.
32. Ostrom, E. (1992).*The rudiments of the theory of the origins, survival, and performance of common property institutions*. San Francisco: ICS Publication.
33. Ostrom, E. (1998). A behavioral approach to the rational choice theory of collective action: Presidential address, American political science association. *American Political Science Review, 92*(1), 1–22.
34. Ostrom, E. (2005). *Understanding institutional diversity. Princeton*, New Jersey: Princeton University.
35. Ostrom, E. (2009). *Beyond markets and states: Polycentric governance of complex economy systems*. Indiana: Indiana University.
36. Ostrom, E. (2011). Background on the institutional analysis and development framework. *The Police Study Journal, 39*(1), 7-27.
37. Penov, I. (2003). *Institutional option for sustainable irrigation: Evidence from Bulgaria*. Prague: Czech publication.
38. Pottete, A., Janssen, M., & Ostrom, E. (2010). *Working together: Collective action, the commons, and multiple methods in practice.* Princeton, NJ: Princeton University.
39. Prasad, N. (2008). *Social policies and private sector participation in water supply beyond regulation.* New York: United Nation publication.
40. Saleth, R. (1999). Irrigation privatization in India: Options, issues and experience. *Economic and Political Weekly, 26*(3), 86-92.
41. Schumann, W. (2002). *Institutional reform in the irrigation sector: The case of Turkey and Pakistan.* Bonn : Reforming Institution for sustainable water management publication.

42. Seabright, P. (1997). *Is cooperation habit-forming?* Oxford: Clarendon Publication.
43. Strauss, A., & Corbin, J. (1994). *Grounded theory methodology: an overview*. In N. Denzinin, & Y. Lincoln (Eds.), Handbook of Qualitative Research (pp.121-128). Thousand Oaks: Sage Publication.
44. Tang, S. Y. (1992). *Designing complex institutional arrangements: Linking bureaucratic and local self-governing organizations.* San Francisco: Institute for Contemporary Studies Press.
45. Toleubayev, K., Jansen, K., & Van Huis, A. (2007). Locust control in transition: The loss and reinvention of collective action in post-Soviet Kazakhstan. *Ecology and Society, 12*(2), 38-49.
46. Tompkins, E. L., & Adger, W. N. (2004). Does adaptive management of natural resources enhance resilience to climate change? *Ecology and Society, 9*(2), 23-35.
47. Tubin, D. (1912). *Adaptation and adoption of the Raiffeisen system of rural cooperative credit in the United States*. Rome: International Institute of Agriculture Publication.
48. Uphoff, N. (1986). *Local institutional development: An analytical sourcebook with cases.* West Hartford: Kumarian Publication.
49. Wade, R. (1988). *Village republics: Economic conditions for collective action in South India*. Cambridge, UK: Cambridge University publication.
50. Wei, F. (2014). *Compendium of best practices in sustainable tourism*. UN: United Nations Department of Economic and Social Affairs Publication.
51. Yang, L., & Wu, J. (2009). Scholar-participated governance as an alternative solution to the problem of collective action in social–ecological systems. *Ecological Economics, 68*(6), 2412–2425.